

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2023, sen. zn. 29 ICdo 40/2021, ECLI:CZ:NS:2023:29.ICDO.40.2021.3

Číslo: 43/2024

Právní věta:

Uzavře-li dlužník jako zástavce v době 1 roku před zahájením insolvenčního řízení zástavní smlouvu, podle níž poskytne bez přiměřeného protiplnění svůj majetek k zajištění pohledávky zástavního věřitele vůči třetí osobě (obligačnímu dlužníku), jde za splnění dalších předpokladů uvedených v § 240 insolvenčního zákona o neúčinný právní úkon (neúčinné právní jednání). Jen z toho, že dlužník (jako zástavní dlužník) a třetí osoba (jako obligační dlužník) tvoří koncern, nelze dovozovat, že insolvenční správce může s úspěchem odporovat též takové zástavní smlouvě uzavřené v posledních 3 letech před zahájením insolvenčního řízení (§ 240 odst. 3 insolvenčního zákona).

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 27.04.2023

Spisová značka: 29 ICdo 40/2021

Číslo rozhodnutí: 43

Číslo sešitu: 4

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Incidenční spory (odporové spory), Incidenční spory (žaloba odpůrčí), Pasivní legitimize, Smlouva zástavní

Předpisy: § 237 odst. 1 IZ
§ 239 odst. 1 IZ
§ 240 IZ

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud odmítl dovolání žalovaného, jež směřovalo proti části prvního výroku rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 14. 1. 2021, sp. zn. 191 ICm XY, 101 VSPH XY (MSPH 91 INS XY), jíž byl potvrzen bod V. výroku rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 6. 5. 2020, sp. zn. 191 ICm XY, jakož i proti části druhého a třetího výroku rozsudku odvolacího soudu; dále zamítl dovolání směřujícímu proti části prvního výroku rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 14. 1. 2021, sp. zn. 191 ICm XY, 101 VSPH XY (MSPH 91 INS XY), jíž byl potvrzen bod I. výroku rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 6. 5. 2020, sp. zn. 191 ICm XY; jinak rozsudek Vrchního soudu v Praze, jakož i rozsudek insolvenčního soudu vyjma bodu I. výroku zrušil a věc vrátil insolvenčnímu soudu k dalšímu řízení.

I. Dosavadní průběh řízení

1. Žalobou ze dne 20. 7. 2017 se žalovaný (K., a. s.) domáhá vůči žalobkyni (JUDr. Mgr. M. J. M., jako insolvenční správkyň dlužníka P.) určení, že jeho pohledávky (P-96) přihlášené do insolvenčního řízení vedeného na majetek dlužníka u Městského soudu v Praze (dále jen „insolvenční soud“) jsou „existenční, pravé, určité ve výši 15 998 242,12 Kč a vykonatelné“. Řízení bylo zahájeno a vedeno u insolvenčního soudu pod označenou (původní) sp. zn. (sp. zn. č. 1).

2. Žalobou ze dne 25. 9. 2017 se insolvenční správkyň domáhá vůči žalovanému určení, že vůči věřitelům dlužníka jsou neúčinné zástavní smlouvy uzavřené dlužníkem a žalovaným:

- dne 21. 9. 2015, s právními účinky vkladu práva k témuž dni (dále též jen „první zástavní smlouva“),

- dne 2. 6. 2014, s právními účinky vkladu práva ke dni 12. 6. 2014, (dále též jen „druhá zástavní smlouva“) a

- dne 16. 12. 2013, s právními účinky vkladu práva ke dni 23. 12. 2013, (dále též jen „třetí zástavní smlouva“).

Řízení bylo zahájeno a vedeno u insolvenčního soudu pod další sp. zn. (sp. zn. č. 2).

3. Usnesením ze dne 23. 8. 2019 spojil insolvenční soud shora uvedené incidenční spory, doposud u něj vedené pod sp. zn. č. 2 (o odpůrcí žalobě) a pod sp. zn. č. 2 (o pravost a výši přihlášených pohledávek), ke společnému řízení vedenému pod sp. zn. č. 2.

4. Insolvenční soud rozsudkem ze dne 6. 5. 2020:

[1] Určil, že (první, druhá a třetí) zástavní smlouva je právním úkonem neúčinným vůči věřitelům dlužníka (bod I., II. a III. výroku).

[2] Zamítl žalobu o určení, že pohledávky (P-96) žalovaného uplatněné v insolvenčním řízení vedeném na majetek dlužníka jsou „existenční, pravé, určité ve výši 15 998 242,12 Kč a vykonatelné“ (bod IV. výroku).

[3] Rozhodl o náhradě nákladů řízení (bod V. výroku).

5. Insolvenční soud vyšel zejména z toho, že:

[1] Dlužník uzavřel zástavní smlouvy v postavení zástavce k zajištění pohledávek žalovaného za třetí osobou (společnost „P“) z titulu smluv o dílo. Zástavami jsou nemovité věci ve vlastnictví dlužníka v katastrálním území S. (první zástavní smlouva) a K. (druhá a třetí zástavní smlouva), „ze zástav“ nebylo plněno.

[2] Jediným společníkem a jednatelem dlužníka (od 8. 9. 2008 do 26. 9. 2017) a společnosti P (od 22. 5. 2012 do 26. 9. 2017) byl pan R. J.

[3] Výsledek hospodaření dlužníka činil za účetní období roku 2013 -238 000 Kč a za účetní období roku 2014 -2 853 000 Kč.

[4] Věřitelé dlužníka přihlásili do insolvenčního řízení vedeného na jeho majetek (mimo jiné) tyto pohledávky:

- P-2 (věřitelka B. D.) ve výši 303 667 Kč, splatná 2. 4. 2015,
- P-93 (věřitel M. K.) ve výši 221 758 Kč, splatná 30. 6. 2015,
- P-96 (pohledávka žalovaného) ve výši 15 998 242,12 Kč, splatná 7. 6. 2013,
- P-106 (věřitel R. a. s.), dílčí pohledávka č. 2 ve výši 2 934 671,53 Kč, uznaná dlužníkem v notářském zápise ze dne 26. 3. 2015,
- P-109 (věřitelka V. G.), dílčí pohledávka č. 1 ve výši 708 159,92 Kč, splatná 1. 8. 2014, a dílčí pohledávka č. 2 ve výši 63 164,80 Kč, splatná 13. 12. 2015,
- P-112 (věřitel Č. a. s.), dílčí pohledávka č. 1 ve výši 190 766,60 Kč, jednotlivé splátky splatné od 13. 3. 2015 do 21. 3. 2017, a dílčí pohledávka č. 2 ve výši 23 059,40 Kč, jednotlivé splátky splatné od 22. 10. 2015 do 21. 3. 2017.

6. Insolvenční soud - vycházejí z ustanovení § 3 odst. 1 a 2, § 235, § 239, § 240 odst. 1 až 4, § 241 odst. 3 písm. d/ a § 242 odst. 1 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenčního zákona), ve znění účinném do 31. 5. 2019, pro věc rozhodném, a § 70 zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích) [dále jen „z. o. k.“] - dospěl po provedeném dokazování k následujícím závěrům:

[1] Odpůrcí žaloba insolvenční správkyně i žaloba žalovaného o pravost a výši přihlášených pohledávek byly podány včas.

[2] Ustanovení § 242 (správně § 241) odst. 3 písm. d/ insolvenčního zákona upravuje případ, kdy dlužník poskytne majetek k zajištění vlastního závazku. Poskytne-li dlužník svůj majetek k zajištění závazku třetí osoby, může jít (pouze) o neúčinný právní úkon bez přiměřeného protiplnění podle § 240 insolvenčního zákona; k tomu insolvenční soud odkázal na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2014, sen. zn. [29 ICdo 14/2012](#), uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek (dále jen „Sb. rozh. obč.“) pod číslem 113/2014 (dále jen „R 113/2014“).

[3] Insolvenční řízení vedené na majetek dlužníka bylo zahájeno dne 29. 7. 2016. První zástavní smlouva byla uzavřena v době 1 roku před zahájením insolvenčního řízení a jde tak o právní úkon dlužníka, jemuž lze odporovat ve lhůtě stanovené v § 240 odst. 3 insolvenčního zákona.

[4] Žalovaný měl ze zástavních smluv prospěch, neboť dlužník zajistil jeho pohledávky; k tomu insolvenční soud odkázal na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. [29 Cdo 363/2015](#), uveřejněný pod číslem 93/2018 Sb. rozh. obč. (dále jen „R 93/2018“).

[5] Účastníci netvrdí, že by žalovaný a dlužník tvořili koncern či byli osobami blízkými. Z uzavření zástavních smluv nicméně měla prospěch i společnost P, neboť „za její pohledávky“ (správně závazky) by dlužník plnil bez jakéhokoli protiplnění. Společnost P tvořila v rozhodné době s dlužníkem koncern, protože obě společnosti „podléhaly řízení od jedné řídicí osoby“ (jediného společníka a jednatele R. J.).

[6] Druhá a třetí zástavní smlouva byly uzavřeny v době 3 let před zahájením insolvenčního řízení vedeného na majetek dlužníka, a to ve prospěch osoby, která tvoří s dlužníkem koncern (společnosti P). Jde tak rovněž o právní úkony dlužníka, kterým lze odporovat ve lhůtě stanovené v § 240 odst. 3 insolvenčního zákona.

[7] Za uzavření zástavních smluv dlužník nezískal žádné protiplnění. Za přiměřené protiplnění

přítom nelze považovat možnost regresního nároku zástavního dlužníka za obligačním dlužníkem v případě, že zástavní dlužník bude povinen splnit svůj závazek ze zástavních smluv; k tomu insolvenční soud odkázal na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 12. 2015, sen. zn. [29 ICdo 48/2013](#), uveřejněný pod číslem 106/2016 Sb. rozh. obč. (dále jen „R 106/2016“).

[8] Žalovaný nevyvrátil právní domněnku uvedenou v § 240 odst. 2 insolvenčního zákona, podle níž učiní-li dlužník odporovaný právní úkon ve prospěch osoby jemu blízké nebo osoby, která s ním tvoří koncern, má se za to, že tak učinil v době, kdy byl v úpadku. Nadto měl dlužník „v rozhodných letech 2013 a 2014 záporný výsledek hospodářského běžného období a dále v roce 2015 měl více věřitelů s peněžitými závazky po dobu delší 3 měsíců“ po lhůtě splatnosti.

[9] Insolvenční správce není vázán obsahem svého popěrného úkonu „při formulaci“ odpůrcí žaloby. I kdyby insolvenční správce nepopřel pořadí přihlášené pohledávky žalovaného, může následně ve lhůtě určené § 239 odst. 3 insolvenčního zákona po právu podat odpůrcí žalobu; k tomu insolvenční soud odkázal na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2017, sen. zn. [29 ICdo 33/2015](#), uveřejněný pod číslem 138/2018.

[10] První, druhá i třetí zástavní smlouva jsou právními úkony bez přiměřeného protiplnění a insolvenční soud tak určil, že jsou neúčinnými vůči věřitelům dlužníka. Žaloba žalovaného o určení pravosti a výše pohledávek zajištěných těmito zástavními smlouvami proto nemůže být důvodná.

7. Vrchní soud v Praze k odvolání žalovaného rozsudkem ze dne 14. 1. 2021:

[1] Potvrdil rozsudek insolvenčního soudu (první výrok).

[2] Rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení (druhý výrok) a o povinnosti žalovaného zaplatit soudní poplatek (třetí výrok).

8. Odvolací soud – vycházejí ze skutkových závěrů insolvenčního soudu a z ustanovení § 235 odst. 1 a 2 a § 240 insolvenčního zákona, § 66a odst. 7 zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku (dále jen „obch. zák.“), § 74 odst. 1 až 3 a § 79 odst. 1 a 7 z. o. k., ve znění účinném do 31. 12. 2020 – dospěl po přezkoumání napadeného rozsudku insolvenčního soudu k následujícím závěrům:

[1] Dlužník uzavřel zástavní smlouvy, aniž se mu dostalo přiměřeného protiplnění.

[2] První zástavní smlouvu dlužník uzavřel v době 1 roku před zahájením insolvenčního řízení vedeného na jeho majetek. Druhou a třetí smlouvu dlužník uzavřel dříve, avšak v době 3 let před zahájením insolvenčního řízení. Dlužník přitom tvořil se společností P koncern, a to jak podle § 74 a § 79 z. o. k. (u první a druhé zástavní smlouvy), tak podle § 66a odst. 7 obch. zák. (u třetí zástavní smlouvy), neboť tyto společnosti měly stejného jediného společníka a jednatele.

[3] Podle závěrů [R 93/2018](#) má z dlužníkovy neúčinného právního úkonu prospěch i osoba, které dlužník splnil dluh za jejího dlužníka. Za osobu, v jejíž prospěch dlužník zástavní smlouvy uzavřel, je tak nutné považovat i společnost P (obligačního dlužníka); nebýt koncernu se společností P, dlužník by neuzavřel se žalovaným zástavní smlouvy. Žaloba přitom správně směřuje vůči žalovanému (zástavnímu věřiteli), který by v případě „realizace zajištění“ obdržel plnění na své pohledávky za společností P.

[4] S ohledem na koncern dlužníka a společnosti P (v jejíž prospěch dlužník učinil odporované právní úkony, respektive odporovaná právní jednání) je správný závěr insolvenčního soudu o domněnce úpadku dlužníka v době uzavření zástavních smluv, a to i „s přihlédnutím“ k

zápornému výsledku hospodářského běžného období v letech 2013 a 2014 a k existenci více věřitelů v roce 2015 s peněžitými závazky po dobu delší 3 měsíce.

[5] V řízení nebyla tvrzena žádná z výjimek uvedených v § 240 odst. 4 insolvenčního zákona a ani se taková výjimka nepodává ze zjištění učiněných insolvenčním soudem nebo z povahy uzavřených zástavních smluv.

[6] S ohledem na neúčinnost zástavních smluv nemá žalovaný právo na uspokojení svých přihlášených pohledávek „z těchto zástavních smluv“.

II.

Dovolání a vyjádření k němu

9. Proti rozsudku odvolacího soudu, a to výslovně „v celém jeho rozsahu“, podal žalovaný dovolání, jehož přípustnost vymezuje ve smyslu § 237 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále též jen „o. s. ř.“), argumentem, že napadené rozhodnutí závisí na vyřešení právních otázek, které v rozhodování dovolacího soudu nebyly dosud vyřešeny, konkrétně otázk:

[1] Je u zástavní smlouvy uzavřené zástavním věřitelem a zástavním dlužníkem, kteří netvoří koncern, určující pro délku „odpůrcí doby“ podle § 240 insolvenčního zákona „koncernové spojení“ zástavního dlužníka a obligačního dlužníka?

[2] Je obligační dlužník, jehož dluh je zajišťován majetkem zástavního dlužníka, osobou, která má ze smlouvy o zřízení zástavního práva prospěch ve smyslu § 240 insolvenčního zákona?

[3] Vzniká zástavnímu věřiteli prospěch ve smyslu § 240 insolvenčního zákona uzavřením zástavní smlouvy, anebo mu vzniká prospěch přijetím výtěžku zpeněžení zástavy (realizací zástavního práva)?

[4] Je koncern zástavního dlužníka a obligačního dlužníka právně významný (co do domněnky úpadku dlužníka a aplikace tříleté doby ve smyslu § 240 insolvenčního zákona) v případě, že zástavní právo nebylo realizováno? Je v takovém případě osobou, která má prospěch ve smyslu § 239 a § 240 insolvenčního zákona, zástavní věřitel i obligační dlužník?

[5] Platí v řízení o odpůrcí žalobě, jíž je odporováno zástavní smlouvě, vyvratitelná domněnka úpadku zástavního dlužníka podle § 240 odst. 2 věty druhé insolvenčního zákona, jestliže zástavní věřitel není osobou blízkou zástavnímu dlužníku, ani s ním netvoří koncern? Lze tuto domněnku založit na vztahu zástavního dlužníka a osoby, která zástavní smlouvu neuzavřela a není účastníkem soudního řízení?

[6] Je pro naplnění domněnky podle § 240 odst. 2 věty druhé insolvenčního zákona dostačující, že je dáno „koncernové propojení“ mezi jedním účastníkem odporovaného právního úkonu a třetí osobou?

[7] Má z takové zástavní smlouvy prospěch ve smyslu § 240 insolvenčního zákona i obligační dlužník, ačkoliv ze zástavní smlouvy „nebylo plněno“?

[8] Je osobou pasivně věcně legitimovanou ve sporu o odpůrcí žalobě obligační dlužník, který není účastníkem odporované zástavní smlouvy?

[9] Lze ve smyslu § 240 insolvenčního zákona odporovat zástavní smlouvě uzavřené mezi zástavním věřitelem a zástavním dlužníkem k zajištění dluhu třetí osoby, která tvoří koncern se zástavním dlužníkem, jestliže byla učiněna v posledních třech letech před zahájením

insolvenčního řízení na majetek zástavního dlužníka?

[10] Lze ve smyslu § 240 insolvenčního zákona odporovat zástavní smlouvě, jestliže nebylo zástavní právo realizováno?

10. Dovolatel namítá, že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci (dovolací důvod podle § 241a odst. 1 o. s. ř.), a požaduje, aby Nejvyšší soud zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil insolvenčnímu soudu k dalšímu řízení.

11. V mezích uplatněného dovolacího důvodu dovolatel obsáhle argumentuje, že odvolací soud nesprávně vyložil a aplikoval § 237, § 239 a § 240 insolvenčního zákona. V prvé řadě má za to, že insolvenční zákon spojuje získání prospěchu z neúčinného právního úkonu s povinností vydat takový prospěch (plnění) a s tím, že osoba, které takový prospěch vznikl, je pasivně věcně legitimovaná v řízení o odpůrcí žalobě.

12. Dovolatel považuje pojem „prospěchu“ ve smyslu § 237, § 239 a § 240 insolvenčního zákona za obsahově totožný s pojmem „poskytnutí plnění“. Z toho dovozuje, že společnost P neměla z uzavření zástavních smluv prospěch ve smyslu § 240 insolvenčního zákona, protože žádné plnění od dlužníka nepřijala; nelze tak ani aplikovat vyvratitelnou domněnku úpadku dlužníka v § 240 odst. 2 větě druhé insolvenčního zákona. Podle dovolatele představuje on sám jedinou osobu, které vznikl prospěch z uzavření zástavních smluv; zároveň připomíná, že žádné plnění na základě odporovaných zástavních smluv od dlužníka neobdržel, jelikož zástavní právo nebylo realizováno, a nevznikla tak ani povinnost vydat (neobdržené) plnění do majetkové podstaty. Zástavní smlouvy proto dovolatel nepovažuje za právní úkony bez přiměřeného protiplnění ve smyslu § 240 insolvenčního zákona.

13. Dovolatel dále namítá, že netvoří s dlužníkem koncern, tudíž nejsou splněny podmínky pro aplikaci domněnky úpadku dlužníka uvedené v § 240 odst. 2 větě druhé insolvenčního zákona. Má za to, že je ve vztahu k dlužníku „osobou třetí“ a zdůrazňuje, že si nelze „vypůjčovat“ okolnost koncernového spojení dlužníka a společnosti P do posouzení vztahu založeného odporovanými zástavními smlouvami. Břemeno tvrzení a důkazní břemeno o skutečnostech zakládajících úpadek dlužníka tíží insolvenční správkyňi.

14. Svou argumentaci dovolatel shrnuje tak, že druhé a třetí zástavní smlouvě nelze odporovat, jelikož jejich věcněprávní účinky nastaly v době více než 1 roku před zahájením insolvenčního řízení na majetek dlužníka (§ 230 odst. 3 insolvenčního zákona); k tomu opakovaně uvádí, že netvoří s dlužníkem koncern a podmínku existence koncernu si nelze „vypůjčit“ ze vztahu dlužníka a společností P. Ohledně všech zástavních smluv pak platí, že insolvenční správkyňe netvrdila a neprokázala, že by byl dlužník v úpadku v době vzniku jejich věcněprávních účinků, nebo že by uzavření zástavních smluv k úpadku dlužníka vedlo.

15. Ohledně své odporové žaloby dovolatel míní, že nejsou-li zástavní smlouvy neúčinnými právními úkony dlužníka, pak nelze (z tohoto důvodu) zamítnout odporovou žalobu o určení pravosti a výše přihlášených pohledávek zajištěných na základě těchto smluv.

16. Insolvenční správkyňe považuje ve vyjádření k dovolání rozhodnutí soudů obou stupňů za správná a podmínky pro určení neúčinnosti odporovaných zástavních smluv za splněné.

III.

Přípustnost dovolání

17. Rozhodné znění občanského soudního řádu pro dovolací řízení (v aktuálním znění) se podává z bodu 2., článku II, části první zákona č. 296/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních

soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

18. Na tomto místě Nejvyšší soud poznamenává, že první a druhá zástavní smlouva byly uzavřeny po 1. lednu 2014, tedy za účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, (dále jen „o. z.“), který pojem „právní úkon“ nahradil pojmem „právní jednání“ (srov. § 545 a násl. o. z.), a ve stejném duchu je proto třeba pro rozhodné období interpretovat slovní spojení „právní úkon“ v § 240 až 242 insolvenčního zákona. K tomu srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2020, sen. zn. [29 ICdo 113/2018](#), uveřejněný pod číslem 27/2021 Sb. rozh. obč. Uvedené platí i v případě, že zástavní právo bylo zřízeno k zajištění pohledávky vzniklé do 31. 12. 2013; k tomu srov. obdobně závěry rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 2020, sp. zn. [32 Cdo 758/2020](#), uveřejněného pod číslem 70/2021 Sb. rozh. obč. Proti tomu u třetí zástavní smlouvy (uzavřené dne 16. 12. 2013) je namíste nadále používat pojem „právní úkon“ podle § 34 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění účinném do 31. 12. 2013, (dále jen „obč. zák.“); k tomu srov. též § 3028 o. z.

19. Nejvyšší soud se dále zabýval přípustností podaného dovolání.

20. Dovolatel napadá rozsudek odvolacího soudu výslovně v celém jeho rozsahu, tedy i v prvním výroku v rozsahu, v němž odvolací soud potvrdil bod V. výroku rozsudku insolvenčního soudu, jímž bylo rozhodnuto o náhradě nákladů řízení, a ve druhém výroku, jímž odvolací soud rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení. Ve vztahu k těmto výrokům přípustnost dovolání vylučuje ustanovení § 238 odst. 1 písm. h/ o. s. ř. Dále dovolatel napadá rozsudek odvolacího soudu i ve třetím výroku, jímž odvolací soud rozhodl o povinnosti zaplatit soudní poplatek. Ve vztahu k tomuto výroku však přípustnost dovolání vylučuje ustanovení § 238 odst. 1 písm. i/ o. s. ř. Nejvyšší soud proto dovolání v této části bez dalšího odmítl podle ustanovení § 243c odst. 1 o. s. ř. jako objektivně nepřipustné.

21. Ve zbývajícím rozsahu dovolání zbývá určit, zda je dovolání přípustné podle § 237 o. s. ř., když jinak neplatí žádné z omezení přípustnosti dovolání vypočtených v § 238 o. s. ř.

22. Podle § 237 o. s. ř. není-li stanoveno jinak, je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe odvolacího soudu nebo která v rozhodování odvolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo má-li být dovolacím soudem vyřešena právní otázka posouzena jinak.

K možnosti odporovat zástavní smlouvě, kterou dlužník zajistí splnění dluhu třetí osoby, aniž je zástavní právo realizováno (otázky č. 3 a 10).

23. Podle dovolatele nemohou být zástavní smlouvy neúčinnými právními jednáními (respektive třetí zástavní smlouva neúčinným právním úkonem) bez přiměřeného protiplnění ve smyslu § 240 insolvenčního zákona, jelikož dovolatel na jejich základě neobdržel žádné plnění, které by měl vracet. Judikatura Nejvyššího soudu je však ustálena v závěru, že podle úpravy obsažené v insolvenčním zákoně lze určit (při splnění dalších předpokladů) i neúčinnost zástavní smlouvy (srov. [R 113/2014](#) nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2014, sen. zn. [29 ICdo 13/2012](#)). Tímto způsobem se Nejvyšší soud (pro insolvenční poměry) vymezil odlišně oproti závěrům, jež při výkladu obecné úpravy odporovatelnosti (představované tehdy ustanovením § 42a obč. zák.) podal Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 27. 8. 2013, sp. zn. [21 Cdo 2041/2012](#), uveřejněném pod číslem 18/2014 Sb. rozh. obč.

24. Dovolatel navíc zjevně přehlíží, že k naplnění hypotézy § 240 odst. 1 insolvenčního zákona postačuje, že jde o takové právní jednání (právní úkon), kterým se dlužník zaváže poskytnout plnění. Již v [R 113/2014](#) odvolací soud vysvětlil, že v případě zajištění pohledávky třetí osoby nejde (nemůže

jít) o neúčinné právní jednání (právní úkon) podle § 241 odst. 3 písm. d/ insolvenčního zákona, protože uvedené ustanovení upravuje (jen) případy, kdy dlužník poskytne svůj majetek k zajištění již existujících vlastních závazků a nikoliv závazků třetích osob; taková zástavní smlouva však může být neúčinným právním jednáním (právním úkonem) podle ustanovení § 240 insolvenčního zákona (srov. dále např. [R 106/2016](#)). V posuzované věci přitom není pochyb (a dovolatel netvrdí jinak), že dlužník uzavřel zástavní smlouvy bezúplatně. Závěr odvolacího soudu je tak v tomto směru souladný s ustálenou judikaturou, od které dovolací soud neshledal důvod se odchýlit ani na základě argumentace obsažené v dovolání a důvod připustit dovolání pro řešení této otázky není dán.

K domněnce úpadku dlužníka podle § 240 odst. 2 věty druhé insolvenčního zákona (otázky č. 4, 5 a 6).

25. Rozhodne-li insolvenční soud o úpadku dlužníka na základě vyvratitelné domněnky o jeho neschopnosti platit své peněžité závazky (§ 3 odst. 2 insolvenčního zákona), platí tato vyvratitelná domněnka i v dalších případech, kdy insolvenční zákon váže vznik případných práv a povinností na stav úpadku dlužníka. Tak je tomu např. jde-li o neúčinnost právních úkonů bez přiměřeného protiplnění (§ 240 odst. 2 insolvenčního zákona); srov. opětovně [R 113/2014](#). Odvolací soud se přitom (v odst. 49 odůvodnění) přihlásil ke skutkovým zjištěním insolvenčního soudu, z nichž plyne, že v roce 2015 byl dlužník v úpadku ve formě platební neschopnosti (§ 3 odst. 1 a odst. 2 písm. b/ insolvenčního zákona) a v letech 2013 a 2014 měl „záporný výsledek hospodářského běžného období“. Přinejmenším ohledně roku 2015, kdy byla uzavřena první zástavní smlouva (viz níže odst. 43), tak odvolací soud nevycházel z domněnky úpadku dlužníka podle § 240 odst. 2 věty druhé insolvenčního zákona, nýbrž ze skutečností osvědčených v insolvenčním řízení, které vedly k vydání rozhodnutí o úpadku, což je v souladu s ustálenou judikaturou dovolacího soudu. Ani ohledně této otázky tak není důvod připustit dovolání.

26. Dovolání je však přípustné k řešení dalších otázek předestřených dovolatelem a týkajících se posouzení, v čí prospěch dlužník uzavřel zástavní smlouvy (a kdo je tak osobou pasivně věcně legitimovanou v incidenčním sporu o odpůrcí žalobě) a zda má právní význam případný koncern dlužníka a společnosti P (otázky č. 1, 2, 7, 8 a 9), neboť se jedná o otázky v daných skutkových poměrech doposud neřešené.

IV.

Důvodnost dovolání

27. Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

28. Vady řízení, k nimž Nejvyšší soud u přípustného dovolání přihlíží z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), nejsou dovoláním namítány a ze spisu se nepodávají. Nejvyšší soud se proto zabýval tím, zda je dán dovolací důvod uplatněný dovolatelem, tedy správností právního posouzení věci odvolacím soudem.

29. Skutkový stav věci, jak byl zjištěn soudy nižších stupňů, dovoláním nebyl (ani nemohl být) zpochybněn a Nejvyšší soud z něj při dalších úvahách vychází.

30. Pro další úvahy Nejvyššího soudu jsou rozhodná následující ustanovení insolvenčního zákona:

§ 237 (insolvenčního zákona)

(1) Povinnost vydat do majetkové podstaty dlužníkovo plnění z neúčinných právních úkonů mají osoby, v jejichž prospěch byl neúčinný právní úkon učiněn nebo které z něho měly prospěch.

(...)

§ 239 (insolvenčního zákona)

(1) Odporovat právním úkonům dlužníka může v insolvenčním řízení pouze insolvenční správce, i když nejde o osobu s dispozičními oprávněními, a to odpůrcí žalobou podanou proti osobám, které mají povinnost vydat dlužníkovo plnění z neúčinných právních úkonů do majetkové podstaty. Jestliže v době zahájení insolvenčního řízení probíhá o téže věci řízení na základě odpůrcí žaloby jiné osoby, nelze v něm až do skončení insolvenčního řízení pokračovat.

(...)

§ 240 (insolvenčního zákona)

(1) Právním úkonem bez přiměřeného protiplnění se rozumí právní úkon, jímž se dlužník zavázal poskytnout plnění bezúplatně nebo za protiplnění, jehož obvyklá cena je podstatně nižší než obvyklá cena plnění, k jehož poskytnutí se zavázal dlužník.

(2) Právním úkonem bez přiměřeného protiplnění se rozumí pouze právní úkon, který dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku, nebo právní úkon, který vedl k dlužníkovu úpadku. Má se za to, že právní úkon bez přiměřeného protiplnění učiněný ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, je úkonem, který dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku.

(3) Právnímu úkonu bez přiměřeného protiplnění lze odporovat, byl-li učiněn v posledních 3 letech před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, anebo v době 1 roku před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch jiné osoby.

(...)

31. V citované podobě, pro věc rozhodné, platila ustanovení insolvenčního zákona již v době zahájení insolvenčního řízení (29. 7. 2016) a později změn nedoznala.

32. Dlužník jako zástavce uzavřel v roce 2013, 2014 a 2015 se žalovaným jako zástavním věřitelem tři zástavní smlouvy, jimiž poskytl svůj nemovitý majetek k zajištění pohledávek žalovaného za třetí osobou (společností P). Okolnost, že dlužník a žalovaný netvoří koncern, dovoláním zpochybněna nebyla a dovolacímu přezkumu nepodléhá, stejně jako právní závěr, že dlužník a společnost P naopak tvořili koncern v době uzavření zástavních smluv.

33. Odvolací soud na základě uvedeného dovodil, že odporovat lze nejen první zástavní smlouvě (uzavřené v době 1 roku před zahájením insolvenčního řízení), ale i druhé a třetí zástavní smlouvě (uzavřené v posledních 3 letech před zahájením insolvenčního řízení), neboť zástavní smlouvy dlužník uzavřel „ve prospěch“ zástavního věřitele, ale též i „ve prospěch“ společnosti P. S takovým právním posouzením dovolací soud nesouhlasí.

34. V rozsudku ze dne 30. 6. 2020, sen. zn. [29 ICdo 128/2018](#), uveřejněném pod číslem 29/2021 Sb. rozh. obč. (dále jen „R 29/2021“), Nejvyšší soud vysvětlil, že ustanovení § 237 odst. 1 insolvenčního zákona vymezuje jako pasivně legitimované subjekty (jako nositele povinnosti vydat do majetkové podstaty dlužníkovo plnění z neúčinných právních úkonů) osoby, „v jejichž prospěch byl neúčinný právní úkon učiněn“, nebo osoby, „které z něho měly prospěch“.

35. Zjednodušeně řešeno, odpůrcí nároky jsou koncipovány tak, že pasivní věcná legitimace

postihuje osoby, jimž se dostalo prospěchu (poskytnutím plnění podle neúčinného právního úkonu dlužníkem) z neúčinného právního úkonu dlužníka. Z úpravy obsažené v ustanoveních § 237 odst. 1 a § 239 odst. 1 insolvenčního zákona rovněž vyplývá, že tím, komu se dostalo prospěchu (poskytnutím plnění podle neúčinného právního úkonu dlužníkem) z neúčinného právního úkonu dlužníka, nemusí být osoba, které dlužník přislíbil, že plnění z takového právního úkonu poskytne; k tomu srov. zejména [R 93/2018](#).

36. Výrazem ustálené soudní praxe tedy je, že žalobu, kterou se domáhá vyslovení neúčinnosti smlouvy (právního jednání dlužníka) a zároveň vydání peněžitého plnění, které na základě smlouvy ušlo z dlužníkovy majetku, nebo rovnocenné (peněžitě) náhrady za původní dlužníkové plnění, které (již) není možné vydat do majetkové podstaty, podává insolvenční správce ve smyslu ustanovení § 237 odst. 1 a § 239 odst. 1 insolvenčního zákona vůči osobám, „v jejichž prospěch byl neúčinný právní úkon učiněn“ nebo vůči osobám, „které z něho měly prospěch“, bez zřetele k tomu, že případně nejde o smluvní strany smlouvy. Lze si totiž snadno představit smlouvu, jíž se dlužník zavazuje svému kontrahentovi, že poskytne plnění (bez přiměřeného protiplnění) třetí osobě („ve prospěch třetí osoby“) (srov. opětovně [R 106/2016](#), [R 93/2018](#), [R 29/2021](#), nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2021, sen. zn. [29 ICdo 118/2020](#), uveřejněný pod číslem 64/2022 Sb. rozh. obč.).

37. Uvedené závěry je třeba doplnit potud, že zástavní smlouvě je možno v režimu insolvenčního zákona odporovat, aniž by (dosavadní) majetek dlužníka (zástava) fakticky opustil majetkovou podstatu dlužníka. Účelem této právní úpravy je i v tomto případě „navrátit“ zástavu do majetkové podstaty dlužníka, a to v tom smyslu, že z výtěžku zpeněžení zástavy nebude uspokojen přednostně (popřípadě vzhledem k výši výtěžku zpeněžení „jen“) věřitel, jenž uplatnil právo na uspokojení ze zajištění, nýbrž obecně (nezajištění) věřitelé. Insolvenční správce může zabránit nežádoucím důsledkům (spočívajícím ve zvýhodnění zástavního věřitele a současném znevýhodnění ostatních věřitelů) právě podáním žaloby vůči zástavnímu věřiteli, kterou bude tomuto právnímu úkonu dlužníka odporovat (srov. odst. 23. a 24. shora a judikaturu tam uvedenou).

38. Z uvedeného plyne nesprávnost názoru dovolatele, že „prospěch“ nutně znamená „poskytnutí plnění“, neboť zástavní právo je sice zřizováno (bez přiměřeného protiplnění) ve prospěch zástavního věřitele, avšak ten při uzavření zástavní smlouvy ještě žádné plnění nepřijímá. I zde však jde o to, že v konečném důsledku by zástavní věřitel získal plnění na úkor ostatních věřitelů. „Příjemcem“ plnění (osobou, v jejíž prospěch bylo zajištění zřízeno) je vždy zástavní věřitel, ať dlužník zajišťuje dluh vlastní, nebo cizí; v tomto ohledu je též nerozhodné, zda dlužník zajišťuje dluh osoby blízké nebo osoby, která s ním tvoří koncern.

39. Podstatné tedy je, u koho plnění z majetkové podstaty „skončí“, kdo je „získá“. Adresát takového (případného budoucího) plnění je pak osobou povinnou vydat plnění zpět do majetkové podstaty (§ 239 odst. 1 insolvenčního zákona) a vůči ní má směřovat odpůrcí žaloba insolvenčního správce (§ 235 odst. 2 insolvenčního zákona). Smyslem takové odpůrcí žaloby je zabránit, aby se „příjemci“ dostalo zvýhodňujícího plnění z majetkové podstaty (popřípadě, aby vydal zpět již přijaté plnění), přičemž není podstatné, který (čí) konkrétní dluh se dlužník zavázal zajistit.

40. V tomto smyslu vyznívá i [R 93/2018](#), podle něhož osobou, která ve smyslu § 237 odst. 1 insolvenčního zákona měla prospěch z dlužníkovy neúčinného právního úkonu, je i osoba (věřitel), které dlužník ve smyslu § 332 odst. 1 obč. zák. splnil dluh (jako „třetí osoba“) za jejího dlužníka. Odvolací soud nedocenil, že i v tomto případě je osobou pasivně věcně legitimovanou v incidenčním sporu o odpůrcí žalobě „příjemce“ takového plnění (bez ohledu na to, že podle hmotného práva by jinak měl dlužník právo na vydání bezdůvodného obohacení vůči tomu, jehož dluh splnil). Obdobně v nyní projednávané věci platí, že prospěch ze zřízení zástavního práva má zástavní věřitel (osoba, které se má dostat plnění z výtěžku zpeněžení dlužníkovy majetku), bez ohledu na to, že podle

hmotného práva by měl (zástavní) dlužník v případě plnění ze zástavy subrogační regres vůči obligačnímu dlužníku (srov. § 1937 odst. 2 a § 1938 odst. 1 o. z.).

41. Jinak řečeno, uzavře-li dlužník jako zástavce v době 1 roku před zahájením insolvenčního řízení zástavní smlouvu, podle níž poskytne bez přiměřeného protiplnění svůj majetek k zajištění pohledávky zástavního věřitele vůči třetí osobě (obligačnímu dlužníku), jde za splnění dalších předpokladů uvedených v § 240 insolvenčního zákona o neúčinný právní úkon (neúčinné právní jednání). Jen z toho, že dlužník (jako zástavní dlužník) a třetí osoba (jako obligační dlužník) tvoří koncern, nelze dovozovat, že insolvenční správce může s úspěchem odporovat též takové zástavní smlouvě uzavřené v posledních 3 letech před zahájením insolvenčního řízení (§ 240 odst. 3 insolvenčního zákona)

42. Právní posouzení odvolacího soudu by při srovnání úpravy stanovené v § 240 odst. 3 a § 241 odst. 4 insolvenčního zákona mimo jiné vedlo k závěru, že obrana zástavního věřitele by byla (bez logického důvodu) ztížena tehdy, kdyby dlužník zajišťoval dluh třetí osoby, v porovnání se situací, kdyby dlužník zajišťoval svůj vlastní dluh. Insolvenční správce může odporovat zástavní smlouvě, kterou dlužník zřídí zástavní právo k zajištění svého již existujícího dluhu (ve prospěch jiné osoby ve smyslu § 241 odst. 4 insolvenčního zákona), jen tehdy, bylo-li zajištění zřízeno v době 1 roku před zahájením insolvenčního řízení. Jestliže by ale dlužník poskytl svůj majetek k zajištění dluhu nikoliv svého, nýbrž k zajištění dluhu osoby sobě blízké nebo osoby, s níž tvoří koncern, pak by podle výkladu odvolacího soudu bylo možno odporovat takovému zřízení zajištění, kdyby bylo učiněno v posledních 3 letech před zahájením insolvenčního řízení (§ 240 odst. 3 insolvenčního zákona). K takovému odlišnému postavení osoby, v jejíž prospěch bylo zajištění zřízeno (zástavního věřitele), není rozumný důvod.

43. Nejvyšší soud proto shrnuje, že co do výsledku je právní posouzení neúčinnosti zástavních smluv správné pouze ohledně první zástavní smlouvy (uzavřené v době 1 roku před zahájením insolvenčního řízení vedeného na majetek dlužníka). S tím je pak nutně spjatý i závěr o přinejmenším předčasném zamítnutí odporové žaloby žalovaného, když v rozsudcích obou soudů absentují bližší zjištění ohledně toho, z kterých dílčích pohledávek se přihlášená pohledávka žalovaného skládá a která zástavní smlouva měla zajišťovat splnění té které dílčí pohledávky.

44. Na základě doposud uvedeného Nejvyšší soud, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1 věta první o. s. ř.), dovolání zamítl v rozsahu, který směřoval proti té části prvního výroku rozsudku odvolacího soudu, jímž odvolací soud potvrdil bod I. výroku o neúčinnosti první zástavní smlouvy, neboť rozsudek odvolacího soudu je v této části správný (§ 243d odst. 1 písm. a/ o. s. ř.); jinak rozsudek odvolacího soudu podle § 243e odst. 1 o. s. ř. zrušil včetně závislých výroků o nákladech řízení a o poplatkové povinnosti (§ 242 odst. 2 písm. a/ o. s. ř.). Jelikož důvody, pro které bylo zrušeno rozhodnutí odvolacího soudu, platí také pro rozhodnutí insolvenčního soudu, zrušil Nejvyšší soud podle ustanovení § 243e odst. 2 věty druhé o. s. ř. v odpovídající části i je včetně závislého výroku o nákladech řízení a věc vrátil insolvenčnímu soudu k dalšímu řízení.

45. Právní názor Nejvyššího soudu je pro insolvenční soud a odvolací soud závazný (§ 243g odst. 1 věta první za středníkem a § 226 odst. 1 o. s. ř.).